

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Mehmet Ali DURAN¹, Miyase KOYUNCU KAYA²

1 Dr, Millî Eğitim Bakanlığı, mehmetaliduran66@gmail.com, ORCID 0000-0003-0131-8099.

2 Doç. Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, miyasekoyuncukaya@gmail.com, ORCID 0000-0002-6438-8177.

Gönderilme Tarihi: 15.10.2022 Kabul Tarihi: 20.02.2023 DOI: 10.37669/milliegitim.1205338

Atf: “Duran, M. A., ve Koyuncu Kaya, M. (2024). II. Meşrutiyet döneminde mesleki okullara örnek evkaf mektebi. *Millî Eğitim*, 53 (241), 165-182. DOI: 10.37669/milliegitim.1205338”

Öz

II. Meşrutiyet'in ilanı, Türk siyasî, sosyal ve kültürel hayatının en önemli olaylarından biridir. Bu tarihten sonra toplum ve devletin hayatı farklı bir yönde ilerlemiş ve modernleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bir yandan siyasi alanda değişimler yaşanırken, diğer yandan basın, ordu, eğitim, sağlık ve iletişim mekanizmalarında köklü değişimler başlamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde, eğitim konusunda bir dizi değişiklik yapılmıştır; bir yandan mevcut okullar ıslah edilerek sayıları artırılırken, diğer taraftan devletin memur ve nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla pek çok meslekî ve teknik eğitim okulu açılmıştır. Bu bağlamda Evkaf işlerini düzene sokmak ve iyileştirmek için mevcutta çalışan memur ve kâtiplerin yanı sıra dışarıdan talep edecekler arasından vakıf işlerine vâkıf ve vakfın hukukunu koruyacak nitelikli memurlar yetiştirmek için “Evkaf Mektebi” açılmıştır. Vakıf hukuku, evkafın işleyişi, arazi kanunu, hukuk ve kanun bilgisi, iktisat bilgisi, genel muhasebe, hesap ve kitabet dersleri verilmiş olan bu okulda kuruluş amacına uygun olarak evkaf için memurlar eğitilmiştir. Ancak 1912 yılı ortalarına doğru, Balkan Savaşı'nın çıkması nedeniyle öğrencilerin çoğunun savaşa katılması mektebin kapatılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu mektebin eğitim sürecinin kısa olmasından dolayı yeterli yetişmiş kişi sayısına ulaşamamıştır. 1913 yılında mektep tekrar açılrsa da 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte mektep bir daha açılmamak üzere kapatılmıştır. Bu çalışmada II. Meşrutiyet döneminde açılmış olan Evkaf Mektebi'nin kuruluş aşaması, eğitim süreci, işleyişi ve kapatılma sebebi alan yazın tarama yöntemi kullanılarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, eğitim, mesleki ve teknik eğitim, Evkaf Mektebi

An Example of Vocational Schools in Second Constitutional Era: Evkaf School

Abstract

The declaration of the Second Constitutional Era was one of the most important events in Turkish political, social, and cultural history. After this date, society and the state undertook significant modernization efforts. The press, army, education, health, and communication systems all underwent a considerable transition at the same time as political developments. While the existing schools were improved and their numbers were increased, on the other hand, many vocational and technical education schools were opened in order to meet the civil servant and qualified personnel needs of the state. In this context, “Evkaf Mektebi” was established in order to organize and enhance the activities of the foundation by training qualified civil officials who would defend the foundation and its laws, both among the current public servants and clerks and those who would demand it from the outside. In this school, where foundation law, the operation of foundations, Land Law, economics, accounting, and epigraphs were taught, officers were prepared for foundations in accordance with the aim of its establishment. When the Balkan War broke out in the middle of 1912, the majority of the pupils enlisted, forcing the closure of the institution. Nevertheless, due to the brief lifespan of this school, the requisite number of trained individuals could not be obtained. The school was forced to close in 1914 when the First World War started, never to restart, after having been reopened in 1913. By applying the literature review approach, the foundational stage, educational process, and reasons for the closure of the Evkaf School-opened during the Second Constitutional Era were clarified in this study.

Keywords: *Evkaf School, vocational and technical education, second constitutional era*

Giriş

Toplumlarda eğitim sistemi, o toplumun kültür, değer, ideoloji, bilgi ve beceri gibi toplumsal formasyonlarının yeniden oluşturulmasında, üretilmesinde en temel mekanizmalar olmuştur. Bu tanımlamalar, yalnızca ifade edilen alanlarla sınırlı kalmamış, aileden işyerlerine, meslek örgütlerine kadar uzanan kurumlar zinciri içerisinde birbirini tamamlayarak devam etmiştir. Toplumlarda meydana gelen yapısal dönüşümler, o toplumun eğitim sisteminde yeniden bu yapılanmalar çerçevesine uygun bir dönüşüme neden olmuştur (Tekeli, 1985, 456).

19. yüzyıl Türkiye'nin Batılılaşma sürecinin hızlandığı, Batı'da da Fransız ihtilali sonrası sarsıntıların devam ettiği, feodal kurumların tasfiye edildiği bir dönem olmuştur. Fransız ihtilali sonrası güç kazanmış olan ulusçuluk akımının etkileri çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Teknik ve askeri gelişmelere

ayak uyduramayan devlet, emperyalist emeller karşısında varlığını sürdürebilme anlamında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu çerçevede Osmanlı Devleti bir yandan Batılı anlamda yenilikler yaparken, diğer taraftan da merkezîyetçi bir yönetim kurma yoluna gitmiştir. Merkezîyetçi eğilim vakıflar konusunda da kendisini göstermiş ve bir nezaret kurulması zaruri hale gelmiştir (Hatemi, 1985, 1668). Nezaretin kurulma sebepleri arasında, çok dağınık bir vaziyette olan vakıf yönetiminin tek elde toplanması, vakıflarda baş gösteren yolsuzlukların ortadan kaldırılması, devlet yapısını Batılı tarzda merkezî bir anlayışla yeniden düzenleme gereği ve devletin diğer sektörlerinin de vakıfların potansiyelinden faydalanma fikri etkili olmuştur (Öztürk, 1995, 522). Yine nezarete gereğinden fazla veya doğrudan doğruya gereksiz kadroların ihdas edilmesi ve vakıf gelirlerinin düşüncesizce harcanması (Hatemi, 1985, 1668) vakıf sektöründe yaşanan dağınıklık ve keyfiliğe son vermek, vakıfların yönetimini toplum ve kurum lehine ıslah etmek, nezaret bünyesinde teşkil edilecek Evkaf Hazinesi kanalıyla vakıflar arası kaynak aktarımını gerçekleştirerek geliri giderini karşılamayan vakıflara destek sağlamak gibi düşünceler ön plana çıkmıştır (Öztürk, 1995a, 522). Vakıflar idaresini merkezileştirmek amacıyla II. Mahmut tarafından 1826'da Evkaf-ı Hümayun Nezareti kurulmuştur. (Köprülü, 2005, 325; Öztürk, 1995a, 522).

Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin teşkilâtı kuruluşundan itibaren dinamik bir yapıya sahip olmuştur. İhtiyaç duyulan her an yeni daireler kurulmuş veya mevcut dairelerde yeni düzenlemeler yapılmıştır. Nezaretin teşkilât yapısında en büyük gelişmeler, 1254'te (1838) Evkaf nâzırlarının vekiller heyetine dâhil olması, 1255'te (1839) Tanzimat'ın ilânı, 1297 (1880) ve 1330 (1911) tarihli teşkilât nizamnâmeleriyle sağlanmıştır (Öztürk, 1995b, 153). Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın ilk yarısında ilan etmiş olduğu Gülhane Hatt-ı Hümayununun (1839) getirmiş olduğu ilkeler arasında eğitim, dil ve edebiyat ile ilgili herhangi bir ilke olmamıştır. Ancak, bu belgede işaret edilen ilkeler olsun, bunlar üzerinde ırk ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kurulmuş olan düzen olsun, yeni bir yaşam fikri ve yeni bir toplum düzeni anlamı taşımaktadır. Bu bağlamda Osmanlı toplumunu bu düşünce ve düzene ulaştıracak olan araç, eğitim olmuştur. II. Mahmut döneminde eğitim alanında başlamış olan modernleşme Tanzimat devrinde (1839-1876) de devam etmiştir. Bu çerçevede genel eğitim, teknik ve mesleki eğitime yönelik yeni okullar kurulmuştur (Kara, 1985, 314).

II. Mahmut döneminde başlamış olan modernleşme II. Abdülhamid döneminde de sürdürülmüştür. Bu bağlamda II. Abdülhamid'in 33 yıllık saltanatu (1876-1908) boyunca Osmanlı coğrafyasında bir eğitim seferberliği yaşanmıştır. Meslek okulları bağlamında akla gelebilecek her alanda okul açılması öngörülmüştür. Örneğin, 1889'da Selanik'te Ziraat Ameliyat (Uygulama) Mektebi, 1892'de Bursa'da Numune Çiftliği ve 1902'de Ankara'da Çoban Mektebi, İzmir'de Bağcılık Aşısı ve Ameliyat, Selanik'te

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

Polis mektepleri bunlar arasındadır (Sakaoğlu, 2003, 97). Yine II. Abdülhamid dönemi vezirlerinden Said Paşa tarafından sunulmuş olan iki ayrı rapor da dönemin eğitim faaliyetlerinde önemli rol oynamıştır. Said Paşa, 1881’de hazırladığı eğitim programıyla yüksek, teknik, meslek ve genel öğretimin düzenlenmesini, küçük sanat okulları vasıtasıyla köylere kadar iş eğitimi götürülmesini hedeflemiştir. Bu öneriler sonrası II. Abdülhamid rüştiye ve lise dengi idadi mektepleri açtırmıştır. Bu dönemde Hukuk Mektebi (1879) ve yine aynı yıl açılan Eczacılık Mektebi alanında birçok mezun vermiştir (Sakaoğlu, 2003, 98-99).

Meslek ve teknik eğitim okulları devletin birçok alanı için kalifiye bireylerin yetişmesini hedeflemiştir. Bu bağlamda 1882 yılında Sanayi-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi, 1883’te özellikle dışişlerinde çalışanlara yabancı dil öğretmek için Lisan Mektebi, 1884’te ticaretle ilgili bireyler yetiştirmek için Ticaret Mektebi, 1892’de sağlık alanında Çiçek aşısı yapabilen, sağlık memurları yetiştirmek için Aşî Memurları Mektebi gibi okullarla II. Abdülhamid döneminde mesleki ve teknik okulların çeşitliliği artmıştır (Akyüz, 2009, 238-239).

Meclisli siyasal düzene dönüş için Anayasanın tekrar yürürlüğe konulduğu 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde eğitim üzerine tartışılan konular arasında politik akımlar (Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık), milli ve kültürel eğitim, seçkinler eğitimi-kitle eğitimi, Anglo-Sakson eğitimi, iş, köy ve çevre eğitimi, beden eğitimi gibi konular ön plana çıkmıştır (Akyüz, 2009, 265). II. Meşrutiyet’in başlamasıyla birlikte eğitim konusunda neler yapılacağı da önemli bir mesele olmuştur. Ancak bu döneme yönetsel olarak damgasını vuracak olan İttihat ve Terakki idaresinin öncelikli meselesi yönetsel anlamda gücü eline almak olmuştur. İstanbul’da 31 Mart Vakıyası (13 Nisan 1909) olarak adlandırılacak olayla yönetsel anlamda ülke genelinde gücünü artırmıştır. Bu bağlamda Eğitim Teşkilatının durumu ile daha fazla ilgilenmeye başlamış ve yapılacakları ilan ederek kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu bağlamda 31 Kasım 1910 tarihinde Selanik’te toplanan ve 13 gün sürecek olan İttihat ve Terakki Kongresi sonucu yayınlanmış olan beyannamenin 5. Maddesinde eğitim konusuna şu şekilde yer verilmiştir; “Cemiyet sahip olduğu tüm imkânları ile ilmi birikimiyle, yararlı eserleri, siyasi ve sosyal teşebbüsleriyle kamuoyuna gereken hizmeti sunmaya görevlidir”. Cemiyet, himayesinde bulunan okullarının tamamının adının “İttihat ve Terakki Okulları” olmasını, eğitim-öğretim programlarının düzeltilmesini İttihat ve Terakki’nin Genel Merkezi’ne devretmiştir. Bu zamana kadar açılmış okullarla bundan sonra açılacak okulların geleceğini güvence altına almak için “Maarif Onluğu” adı altında bir yardım sandığı kurulmasına karar vermiştir. Ancak İttihat ve Terakki’nin Eğitim-Öğretim faaliyetlerine etkin bir şekilde yönelmesi dönemin Eğitim Bakanı Emrullah Efendi (13 Kanunusani 1910) ile başlamıştır (Kansu, 2006, 141-143).

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte eğitime dair sorunlar siyasal gündemde de ön planda tartışılan konulardan olmuştur. Eğitimle ilgili tartışmalar, Yüksek Okullar ve Meslek Okullarının açılması ve çeşitlenmesi sonucunu doğurmuştur. II. Meşrutiyet Döneminde de meslek okulları ve memur mekteplerinin açılmasına devam edilmiştir. (Tekeli, 1985, 473-474; Tekeli ve İlkin, 1999, 92). Bunlar; gümrüklerde uygulanmaya çalışılan yeni düzenlemeler için 1909'da kurulan "Rüsumat Mektupları Mektebi", Selanik'teki Polis Mektebi'nin kapanmasından sonra 1909'da İstanbul'da açılan "Polis Mektebi" (Engin, 1942, 1245-1247), İstanbul Şehremanetinin kimsesiz çocuklar için 1910'da kurduğu "Mızıka Mektebi", maliye memurları yetiştirmek üzere 1910'da açılan "Maliye Memurları Mektebi", II. Meşrutiyet'in Evkaf İdaresi'ni yeniden düzenleme çabasının bir parçası olan ve 1911'de eğitime başlayan "Evkaf (Memurları) Mektebi", aynı yıl eğitime açılan ve kısa bir süre sonra kapanan "Belediye Memurları Mektebi" (Tekeli ve İlkin, 1999, 92), 1911'de Sultani ve İdadi eğitimi üzerine iki yıl eğitim vermeye başlamış olan "Kadastro Memurları Mektebi" (1912'de Devlet Şûrası kararıyla "Kadastro Mektebi Âlisi" unvanını almıştır), 1912'de kurulan "Küçük Sıhhiye Memurları Mektebi ile savaş içinde yönetimi Osmanlılara geçen demiryollarının işletilmesinin gerektirdiği personeli yetiştirmek için 1915'te kurulan "Şimendifer Memurları Mektebi olarak sayılabilir (Tekeli ve İlkin, 1999, 92; Tekeli, 1985, 473-474). Bu gibi okulların çoğunluğunun amacı orta kademe bürokrasiyi yeniden üretmeye dönük olmuştur (Tekeli, 2011, 51). II. Meşrutiyetle birlikte Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin merkez ve taşra teşkilat yapısında genişleme ve kalemlerde çeşitlenme yetişmiş kalifiye eleman ihtiyacını ciddi bir sorun haline dönüştürmüştür. Bu çerçevede, dönemin idarecileri çözümü Evkaf Mektebi'ni açmakta bulmuştur.

Türk eğitim tarihi üzerine çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar içerisinde mesleki ve teknik okullar konusu da yer almıştır. Bu konuda Ergün, M. (1996), *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908 – 1914)*, Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi*, Ergin, O. (1942). *Türkiye Maarif Tarihi*, Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773 – 1923)*, Kansu, N. A. (2006). *Türkiye Eğitim Tarihi* ve Tekeli, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim sistemindeki değişimler* gibi çalışmalar Türk eğitim tarihi üzerine yapılmış çalışmalardan bazılarıdır. II. Meşrutiyet Dönemi eğitim tarihi üzerine yapılan çalışmalar, bilhassa mesleki ve teknik eğitim konusunda tek başlıkta konunun ele alındığı çalışmalar kısıtlıdır. Evkaf mektebiyle ilgili ise belirtilmiş olan çalışmalar ve benzeri diğer çalışmalar içerisinde ya kısa bir başlık altında ya da birkaç cümle ile ele alınmıştır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen alan yazın taramasında, mesleki teknik okulları tarihsel süreç açısından tek başlık altında ayrıntılı olarak ele alan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Yine de bu çalışmalar arasında, Evkaf mektebinin ta-

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

rihsel sürecini tek başlıkta ortaya koyan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmayı alanda yapılmış diğer çalışmalardan farklı kılan alanında dönemin meslek okullarından Evkaf Mektebini odak noktasına koyarak tek başlık altında incelemesidir. Bu bağlamda Evkaf Mektepleri ile ilgili bilgilerin tarihsel süreçlerinin dikkate alınarak tek başlık altında incelenmesi alan açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle mevcut araştırmanın dönemin arşiv belgeleri ve telif eserler ışığında farklı yönleriyle incelenmesi dönemi araştırarak diğer araştırmacılar için kaynak teşkil etmesi ve alan yazına katkı sunması beklenmektedir.

İlgili arka plan dikkate alındığında, bu araştırma ile Evkaf Mektebinin açılış ve kapanışıyla ilgili bilgilerin ilgili dönemin tarihsel süreçleri dikkate alarak bir bütün halinde sunulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda oluşturulan alt başlıklar dikkate alınarak ilgili alan yazın ayrıntılı bir biçimde ortaya konulacaktır. Buna göre, araştırma soruları şöyledir:

İlgili dönemin tarihsel arka planı dikkate alındığında:

1. Evkaf Mektebi ile ilgili dönemin önde gelen isimlerinin tutumu, siyasi atmosfer, eğitim kurumlarının durumu özelinde mektebin açılış gerekçeleri nelerdir?

2. Evkaf Mektebinin meslek okulları açısından nasıl bir işleyişe sahiptir?

3. Dönemin koşulları dikkate alındığında, Evkaf Mektebinin hangi gerekçelerle kapandığı söylenebilir?

Belirtilen araştırma soruları kapsamında, mevcut çalışma Evkaf Mektebinin açılış süreci, Evkaf Mektebinin kuruluşu ve programı ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde Evkaf Mektebi öncesi açılan eğitim kurumları ve mesleki ve teknik okulların arka planına ele alınmıştır. Devamında ise eğitim teşkilatının durumu ve mesleki ve teknik okulların açılışına yer verilmiştir. Yöntem kısmında ise çalışmanın hangi kapsamda ele alınmış olduğuna işaret edilmiştir. Evkaf Mektebinin açılış süreci başlığı altında bu mektebin açılmasının gerekçeleri ve bu süreçte yaşanan tartışmalar ele alınmıştır. Evkaf Mektebine giden süreçte hangi konuların gündeme geldiği, dönemin isimlerinin evkaf mektebine yönelik söylemleri ve mektebin açılma gerekçelerine yer verilmiştir. Evkaf Mektebinin kuruluş ve programı kısmında ise bu mektebin kuruluşunda ön ayak olan isimler, mektebin kuruluş tarihi, Evkaf Mektebinin açılmasının temel amacı, mektebin işleyişine yönelik kanun maddeleri ve bu mektepte kimlerin eğitim aldığına yer verilmiştir.

Yöntem

Evkaf Mektebi üzerine yapılmış olan bu çalışma, döneminde açılmış olan meslek ve teknik okulların açılış yükümlülükleri, işleyişi ve açılma gerekçelerinin ortaya ko-

nulmasını amaçlanmıştır. Yine bu çalışma, çalışmanın ele alındığı dönem ve sonrasında açılan mesleki ve teknik okullarının işleyişine örnek teşkil edip etmediğinin görülmesi açısından araştırmacılara ve alana katkı sağlaması öngörülmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi yöntemiyle incelenecek kaynaklar seçilirken, II. Meşrutiyet dönemine ait arşiv belgeleri, süreli yayınlar, zabıt cerideleri, meclis tutanakları, telif ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır. Çalışmada etik kurallara uygun hareket edilmiştir ancak doküman analizi yöntemi kullanıldığından dolayı etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

Evkaf Mektebinin Açılış Süreci

II. Meşrutiyet ile başlayan gelişmelerden Evkaf Nezareti de etkilenmiştir. 1908 inkılabı sonrasında Osmanlı Devleti'nin idari mekanizmasının her parçasında hareketlenmeler olurken, yeniliklere de başvurulmuştur. Yapılan yenilikler ve değişikliklerin hepsinden ziyade Osmanlı Devleti'nin en bozulmuş müesseselerinden biri olan Evkaf Nezareti de ön plana çıkmaktadır. Bu durum Evkaf Nezaretiyle ilgili yenilikleri ve değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir (Ergin, 1942, 1263).

II. Meşrutiyet'in akabinde Evkaf Nezareti'nde bir takım iyileştirme ve yenilik faaliyetleri hız kazanmıştır. Evkaf Nezareti, Hayri Efendi'nin uhdesinde iken hukukçu ve idareci kimliğe haiz Münir Efendi (Ergin, 1942, 1264) (Münir Çağıl), müsteşarlık vazifesini üstlenmiştir. Münir Efendi hem nazır hem de müsteşar tarafından vakıf eğitim kurumlarının ve personelinin eğitimine hassaten özen göstermiş ve geliştirmek için çaba harcamıştır. Hayri Efendi ve Münir Efendi'nin ekipleriyle birlikte üzerinde durdukları hususlardan biri de değişen/yenileşen/intizam verilen vakıf meseleleri ve müessesenin nizamını işler hale getirecek eğitimli personelin yetiştirilmesi meselesi olmuştur. Evkaf Nezareti yapısal ve hukuki olarak değişime uğrarken bu nizamı işletecek personelin konudan uzak olması ve yeni düzene hızlıca uyum sağlayıp alanlarında mütehassıs olmaları zaruret haline gelmiştir. Ayrıca kâğıt üzerindeki değişim ve yenileşmeyi uygulamaya aktaracak ve nezaretin işleyişini sağlayacak insan kaynağına ihtiyaç da hâsıl olmuştur. Bu bağlamda Evkaf bürokratlarının önlerine aldıkları en önemli proje, nezaret mensuplarının donanımlarını artırmak amacıyla bir Evkaf Mektebi'nin açılması konusu olmuştur (Tural, 2008, 217). Ancak Evkaf Nezaretinin eski usulüne hâkim düşük ücretli memurların varlığı, yine sil baştan yeni mezun eğitimli personel istihdamının hem devlete getireceği maddi külfet hem de evkaf memuriyetinin düşük maaşı sebebiyle nezaret memuriyetine talebin az olması nezaretteki sorunlara çözüm ol(a)mamıştır. Bu duruma çözüm olarak dönemin idarecileri için en hızlı ve etkili yol eldeki insan kaynağını yeni duruma uyarlanacak bir yöntem bulmak olmuş ve nihayetinde “Evkaf Mektebi” açmaya karar vermişlerdir. Ancak Evkaf memurluğuna talep yeteri kadar olmamıştır. Çünkü söz konusu memurların hem maaşları

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

hem de terfi usulleri adliye ve mülkiye memurlarıyla kıyas edilemeyecek derecede farklı olması ve dolayısıyla yüksekokullardan mezun olanlar yani daha kalifiye elemanlar evkaf memuriyetini tercih etmemiştir (BOA, Y.E.E. 112-11, H. 06.04.1327).

Evkaf memurlarının bilgi ve becerilerini artırma ve Evkaf Nezareti insan kaynağını güçlendirme fikri ilk olarak Evkaf Nezareti'ni yeniden yapılandırmak vazifesiyile 1909'da nazırlık görevine getirilmiş ve bir dizi yeniliğin de öncüsü olan Halil Hammade Paşa'nın planları arasında da yer almıştır. Evkaf Mektebinin kurulması için bir komisyon teşkil edilmiştir. Kararın komisyonca düzenlenen son şekli Meclis-i Mebusan'a taşınmıştır (Tanin, 3. Sene sayı 924, 28 RA 1329/17 Mart 1327/30 Mart 1911, 2). Bu kapsamda Meclis-i Mebusan'da konu bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Tokat mebusu İsmail Paşa, Suriye Mebusu Şefik el Müeyyid Bey, Mekteb-i Hukuk'ta zaten evkafa dair dersler olduğu gerekçesiyle Evkaf Mektebine lüzum olmadığı değerlendirilmesini yapmıştır. Ancak Ancak Selçuklu ve Osmanlı hâkimiyeti dönemlerinde Kengırı ve Kângırı şekillerinde adlandırılan Çankırı (Şahin,1993, 216) mebusu Mehmed Tefvik Efendi, Hukuk Mektebi mezunlarının evkafta memuriyete gitmeyeceğini "Mekteb-i Hukuktan çıkan, 300 kuruşa hizmet etmez." (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911a, 154) ifadesiyle Evkaf Mektebinin gerekliliği ve hakkındaki olumlu görüşünü ortaya koyarken, diğer yandan evkaf işlerinin ehemmiyetinin yanı sıra memurlarının yetersizliğine işaret etmiştir. Evkaf Nezaretinin evrak kalemlerinde bazı tezkirelerde başka bir dairede yer bulunamayan memurların evkafa yönlendirilmiş olduğuna ve evkaf işlerinin ehline teslim edilmediğine dikkat çekmiştir. Yine Mehmet Tefvik Efendi de kanunun lehinde görüş bildirmiştir; ona göre mekteb-i ali-yeden mezunlar dahi evkafa mahsus tedris yapmadığı sürece evkaf memuriyetini hakıyla yerine getiremeyeceklerdir. Mehmed Tefvik Efendi bu ihtiyacın bir mekteple değil de Mekteb-i Kuzatta (Muallimhâne-i Nüvvâb olarak adlandırılan kurum, 1884 yılında Mekteb-i Nüvvâb, 1909 yılında Mekteb-i Kuzât ve 1913 yılından itibaren ise Medresetü'l Kuzât olarak adlandırılmıştır) (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 516; Akiba, 2018, s.230-232; Yurdakul, 2019, 240-241) bir sınıf açılarak çözülmesini teklif etmiştir. Konya mebusu Mehmed Vehbi Efendi ise mektep açılmasına muhalif bir tavır sergilemiştir. Gerekçe olarak da devletin umumi mektebi varken nezaretler çatısı altında mektep açılırsa umumi mektep mezunlarının istihdamı sorununun ortaya çıkacağını ileri sürmüştür (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 516).

Evkaf Nazırı, evkafa istihdam edilebilecek personelin üç mektep (Mekteb-i Kuzât, Mekteb-i Hukuk, Mekteb-i Mülkiye) mezunları arasından olabileceğini ancak onların da evkaf memuru maaşına razı olmayacağını Adliye nezaretinin bir kazadaki reisinin 1200 kuruş aldığını, Evkaf Nezaretinin liva merkezlerindeki bir memurunun maaşının ise 750 kuruş olduğuna atıfla maaş karşılaştırması yaparak dile getirmiştir.

Evkaf Nazırı, yine bu mektep mezunlarından istifade etmek için Evkaf bütçesinin artırılması ve memur maaşlarında iyileştirme yapılmasıyla mümkün olacağı belirtilmiştir. Nazıra göre günün şartları Evkaf Mektebi'nin açılmasını elzem kılmaktadır. Nazır, muamelatı en karışık ve bozulan dairenin Evkaf Nezareti olduğunun herkesçe bilindiğini, bunun sebebinin ise muamelatın karışıklığından ziyade memurların vakfiye ve evkaf muamelatına vâkif olmamalarından kaynaklandığını dile getirirken, evkafın işleyişindeki aksaklığı şu şekilde dile getirmiştir: “Memur, eline bir kâğıdı alıyor, bunu nasıl neticelendireceğini kestiremiyor. Eshâb-ı mesâlihe yarın gel, öbür gün gel diyor. Yine işe bir netice veremiyor, başka bir gün gel diyor, üç gün sonra gel diyor. Onun mafevkinde bulunan masa memuru da işi kestiremiyor. Onun için muameleler bütün bütün müşevveş oluyor.” (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 516)

Diğer yandan Konya mebusu Zeynelâbidin Efendi, mektebin idadi mezunlarına mahsustur ibaresine itiraz ederken, İdadi mezunlarından ziyade Evkaf Nezareti için lüzumlu malumata haiz kimselerin imtihanla seçilmesi taraftarı olduğunu belirterek imtihan yapılmasını teklif etmiştir. Sınavlar, Evkaf Nezaretince düzenlenecektir. “Bi’l-imtihan” kaydı Nazır tarafından da kabul edilip kayıtlara girmiştir (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 517). Kalemlerin gündelik işlerini aksatmayacak şekilde 30 kişi evkaf memurları arasından, 10 kişi de dışarıdan olmak üzere 40 kişiyi geçmemek şartıyla her gün iki ders okunmak şartıyla açılacak olan Evkaf Mektebi'nin senelik masrafı 40 bin kuruş yani 400 lira paraya ihtiyaç duyulmuştur. Bu mektepte verilen eğitimle en azından mevcut memurların ahkâm-ı fihriyye, ahkâm-ı evkaf ve hesap bilgisine katkı sağlanacaktır. Mektep, umumi mektepler gibi nazari değil, tatbiki (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 515).

Memurlara eğitim verecek muallimlerin alacakları ücret ve nitelikleri de tartışma konusu olmuştur. Isparta mebusu Eşref Efendi, 50 kuruş saat ücretini çok bulurken, Nazır ise Mekteb-i Aliye'de ders ücretinin 75, Mekteb-i İdadi'de de 50 kuruş olduğunu ve Evkaf Mektebinin idadiden aşağı olmadığını söyleyerek Eşref Efendi'nin görüşüne karşı çıkmıştır. İpek (Kosova'da eski bir kasaba, ayrıntılı bilgi için bkz. Kiel, 2000) Mebusu İbrahim Efendi, memurların muallim yapılmaması taraftarı olup işlerini başkalarına tevdi edeceklerini ve fayda sağlamayacaklarına inanmaktadır. Ancak Nazır'ın hesaplamalarına göre dışarıdan saati 50 kuruş ücretle muallim bulmanın mümkün gözükmediği, ayda 400 kuruşa Ahkâm-ı Evkafı okutacak kimse bulamayacağı, şayet bulabilirse de tercih edeceğini ifade etmiştir. Malatya mebusu Mehmed Tevfik Efendi eğitim verecek kimsenin evkaf muamelatına hâkim olmasının şart olduğu ve uygulama içinden birinin olmasının gerekliliğini dillendirmiştir. Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi ise taşrada ahkam ve usul bilen memurların olmadığı, işlerin yürümediği ve taşradaki memurların da getirilerek eğitime dâhil edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911c, 280).

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

Evkaf memurlarına ödenecek maaş konusu da tartışmalara neden olmuştur. Evkaf memurlarının maaşları oldukça düşüktür; küçük bir memurun maaşı 250 kuruştur. Dolayısıyla maaşların bu derece düşük olması evkaf memurluğuna ilgiyi azaltmıştır. Esasında evkaf ahkamı düşünüldüğünde Mekteb-i Nüvvab ve Mekteb-i Kuzât ve Mekteb-i Hukuk'tan mezun olanların evkaf memuriyetine alınması mantıklı ve gereklidir, ama bu okullardan mezun olanlar “düşük ücretli” evkaf memuriyetini tercih etmektense daha yüksek dereceli memuriyetlere yönelmiştir. Bu bağlamda onları evkaf nizamını hakkıyla işletecek memur olarak istihdam edemediklerine göre mevcut memurları güçlendirmek ve bunun için de bir yıllık bir mektep öngörülmektedir. İleride evkaf bütçesi genişletilerek maaşlarda artış olursa evkaf memuriyetinin cazip hale gelebileceği ama mevcut durumda bunun söz konusu olmadığı düşünülmektedir. Damat Ferit Paşa, her bir nezaretin hususi ilme ve beceriye sahip elemanlara ihtiyaç duyduğunun bir gerekçe olarak tüm nezaretler için geçerli olduğunu, oysa evkaf ahkâmının mekteplerde okutulduğunu ve nezarete dair ayrıntılı uygulamalarında bürolarda/kalemlerde işbaşında öğrenilebileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Nezaretin, hususen ihtiyacı olduğu meselesi bu çeşit okulların tüm nezaretlerce açılması talebine yol açacağı düşüncesini dile getirmiştir (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 518-519). Damat Ferid Paşa'nın ahkâm-ı evkafın mekteplerde hâlihazırda okutulduğunu belirtmesi üzerine Hayri Efendi, bu derslerin okutulduğu Hukuk Mektebi mezunlarının bir kazaya reis olabildiğini ve en az 1000 kuruş ile mesleğe adım attığını ifade ederken, evkaf nezaretinde en yüksek maaşın 750 kuruş olduğu söyleyerek duruma itiraz etmiştir. Dolayısıyla 1000-12000 kuruş arası bir maaş alan kişinin maksimum 750 kuruşluk bir vazifeye ikna edilemeyeceğini vurgulamıştır (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 520-521).

Evkaf Mektebi kanun layihası, Meclis-i Ayan'a getirildiğinde bir takım lehte ve aleyhte tartışmalar devam etmiştir. Kanunun ilk maddesi, Meclis-i Mebusanda “ıdadi mezunlarına” tabiri yerine “bi'l-ımtihan isbât-ı ehliyet edenlere” şeklinde tadil edilerek kabul edilmiştir (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, 1911b, 514). Kanun maddelerine göre; “hâlihazırdaki evkaf memurları ve dışarıdan da Nezaretin düzenlediği sınavda başarılı olanlar günde iki saat olmak üzere ilk etapta bir yıla münhasır olmak üzere Evkaf Nezareti uhdesinde bir evkaf mektebi kurulmuştur. Öğrencilerin kabulüne dair usul ve mektebin idaresi Evkaf Nezareti'nin talimatnamesine göre icra olunacaktır. Dersleri verecek muallimlere ders saat ücreti olarak 50 kuruş verilecek, diğer kuruluş ve idari masraflar için de 1327 senesi Evkaf Bütçesi gelir fazlasından senelik 40 bin kuruş ayrılacaktır” şeklinde kanuna eklenmiştir. Ancak evkafın işleyişiyle ilgili tartışmalar sona ermemiştir. Sami Paşa, evkaf mektebinin lüzumuna dair izahat istediğinde Evkaf Nazırı Hayri Efendi, nezaretlerin ahkâmlarının uygulanabilmesi için bu hususta yetiştirilmiş profesyonel insan kaynağına ihtiyaç olduğunu ve Evkaf Nezareti

ahkâmının da özel eğitim alınması gerektirdiğine dikkat çekmiştir. Hayri Efendi'ye göre evkafı ilgili şikâyetlerin ekseriyetinin sebebi evkaf memuru için gerekli eğitimin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Sadece muhasebe bilmek evkaf memurluğu için yeterli olmadığı ve bu memurların Ahkâm-ı Evkaf da bilmelerinin gerekliliğine işaret etmiştir. Nezaret, çözüm olarak mevcut memurların bir yıl eğitilmesine karar verirken, sadece 400 lira talep ettiklerinin altını çizer Hayri Efendi. Mektepte öğretilcek konuların başında Ahkâm-ı Evkaf gelmektedir. Bunun yanı sıra mesâil-i vakfiye, usûl-i defter, ilm-i hesap, evkafa dair düzenlenen kanun ve nizamlar da öğretilecektir. Mevcut memurlar sınavsız olarak planlanan eğitime dâhil olurken dışarıdan da 1/3 oranında sınavı geçenlerin kabul edileceği belirtilmiştir. Hayri Efendi, dışarıdan gelenlere bir sınırlama koymadıklarını yani özellikle idadi mezunu aramadıklarını ve başvuru yapan herkesin sınavı geçtiği takdirde hâlihazırdaki memurların 1/3 oranında kabul edileceklerine dikkat çekmiştir. Asıl gayelerinin hem taşrada hem de başkentte vakıf işlerini hakıyla ifa edecek insan kaynağı sağlamak olduğunu belirtmiştir. Evkaf (Memurları) Mektebi'ne alınacak öğrencinin çoğunun evkaf memuru olması Meclis-i Mebusan'da tartışmalara neden olmuştur. Çünkü her bakanlık kendi personelini yetiştirirse genel okullardan çıkanların iş bulamayacağı fikri belirtilmiştir. Ancak tüm bu karşı koymalara rağmen yasa değişmemiştir (Ergün, 1996, 256). Evkaf Mektebi'nin geçici mi yoksa sürekli mi olacağına dair gelen soruya ise Hayri Efendi daimî ve bir senelik olduğu cevabını vermiştir. Yine Hayri Efendi özellikle bütçeden evkaf mekteplerine ayrılacak payın cüz'i ama mektebin elzem olduğu hususuna dikkate çekmeye çalışmıştır (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 518-519). Evkaf mektebinin bir yıl olması hasebiyle nasıl bir "mektep" kategorisinde olabileceğine konusuna Topçu Feriki Rıza Paşa'nın itiraz etmesi üzerine Evkaf Nazırı bunun "tatbiki bir mektep" olduğu cevabını vermiştir. (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 520-521).

Evkaf Mektebi'ne alınacak memurların sayısı, mektebin gerekliliği ve işleyişle ilgili tartışmalar sürmüştür. Sami Paşa, yüzlerce memurun nerelerde nasıl istihdam edileceğini sorgulayarak, doğru olanın evkaf memurunun liyakatsizliğini telafi edecek eğitimin geçici bir süre için geçerli olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Evkaf memurunun mektebe alınması usulü Hayri Bey'in ifadesi ile nöbetleşe usulü ile yapılacaktır. Mektep daimî gibi görünse de memurun eğitimi tamamlandıktan sonra kapanacağını bizzat Evkaf Nazırı dile getirmiştir. Mektebin geleceği çok da net gözükmemektedir, duruma göre pozisyon alınıp karar verilecek izlenimi hâsıl olmuştur. Herkesin eğitime tabi tutulmayacağı, önceliğin kâtiplerde olacağına yer verilmiştir. Ancak mektebin mevcudiyeti ve işleyişle ilgili tartışmalar sona ermemiştir. Damat Ferid Paşa, 30 yıl önce de Maliye Mektebi gibi mektepler açıldığı, ancak bunların faydası olmadığı görüşündedir. Ona göre, mektepler ıslah edilmeli ve o mekteplerden mezun olan kimseler nezaretlerde işe alınmalıdır. Besarya Efendi ise nezaretler için

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

ayrı ayrı mekteplerin hâlihazırda mevcut olduğunu Harbiye, Bahriye, Telgraf, Ziraat, Mülkiye Mektepleri örnekleri vererek dile getirmiştir. Bunun üzerine oturma başkanı, Bahriye ve Harbiye mekteplerinin nezaretlerin mektebi değil sınıf itibarıyla askeri mektepler olduğunu ve dolayısıyla nezaret mektebi gibi algılanmaması gerekliliğini belirtmiştir. Sami Paşa ise farklı nezaretler bünyesinde mektep açılmasına ve tahsisat verilmesine karşı çıkarak her bir nezaret mektep açacaksa Maarif Nezareti'ne tahsisat vermeye gerek olmadığını ve Maarif Nezareti'nin vazifesini hakkıyla yerine getirirse diğer nezaretlerin mektep açmaya ihtiyacı kalamayacağı belirtmiştir. Ayrıca eğitimin daimi olmasına da karşı çıkarak eğitim süreci tamamlandığında mektebe son verilmesi gerektiği düşüncesini savunmuştur (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 520-521).

Mektebin süresiyle ilgili Besarya Efendi “şimdilik bir yıl” ifadesini muğlak bulmuş ve bu ifadenin mektebin programının belirsizliği ve süreç içinde tamamlanacağı izlenimi verdiği ve soru işareti oluşturduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Mektebe kabul edileceklerin bir kısmı mevcut evkaf memuru bir kısmı ise “sınavı geçen dışarıdan taliplilerdir”. Yani dışarıdan olan kişi Mekteb-i Aliyeden mezun olsa dahi sınava girecektir. Dışarıdan kabul edilen ve bir yıl eğitim alanların nezarete nasıl istihdam edileceği izaha muhtaç hale gelmiştir. Evkaf Nazırı'nın açıklamalarına göre bir program yapılarak, süreç içinde ihtiyaca binaen bu programın geliştirilebileceği ve yeni dersler eklenebileceğine işaret edilirken, eğitim sürecinin “şimdilik bir yıl” olduğu belirtilmiştir. Ancak bu sürenin ileride duruma göre iki yıla çıkarılabileceği de öngörülmüştür. Hariçten sınav geçip eğitim alanlara bir memuriyet ihdas etme mecburiyetinde olmadıklarını düşünen Nazır, asıl amaçlarının taşraya memur yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir. Hariçten gelenleri sınıflandırmaya da Nazır'ın zihninde Mekteb-i Aliye mezunu bir kimsenin evkaf mektebi sınavına girmeyeceğinin kesin olduğu ve öyle bir mezunun zaten eğitime de muhtaç olmadığı düşüncesi vardır (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 520-521).

Bir diğer soru Abdurrahman Efendi tarafından gelir: mektebe devam zorunlu mudur ve devam etmeyenler hakkında ne muamele yapılacaktır? Dersleri takip edenler hakkında nasıl bir muamele icra edilecektir? Mektepte eğitim alacak kimseler evkaf memurları olduğu ve bunların öğrenci olmadığına yer vermiştir. Bu sebeple Abdurrahman Efendi mektep yerine “evkaf muamelatını talim için tahsis olunan bir yer” manasında farklı bir kelime kullanılmasını önermiştir. Ancak Nazır, mektep kelimesinin kullanılmasında bir sakınca olmadığını, mektepte tahsil yapanlara şahadetname verilerek Nezaret de memuriyetlerinin ona göre tayin edeceğine işaret edilmiştir. Sami Paşa ayrı mektep ve ayrı tahsisat ayrılması yerine konferanslar verilmesi ve evkaf memurunu yönelik bir mecelle yazılması teklifi etmiştir. Sami Paşa, Evkafa dair öğrenilmesi gerekenlerin siyasi ya da askeri ilimler gibi olmadığı, sınırlı olduğu ve

mektebe lüzum kalmadan halledilebileceğini savunmuştur. Bütün bu öneri ve tartışmalara rağmen meclise sunulan Layiha sonunda çoğunluğun onayı ile kabul edilmiştir (Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi, 1911, 520-521).

Evkaf Mektebinin Kuruluşu ve Programı

Evkaf işlerinin güvenilirliği ve hususiyeti, kâtiplerle memurlarının maaşlarıyla ilerleme ve yükselme usullerinin mülkiye ve adliye memurları ile kıyaslanamayacak derecede farklı olmasından dolayı yüksek mektep mezunları evkaf memurluklarına rağbet etmemiştir. Bu bağlamda Evkaf Mektebinin açılmasının temel amacı, Evkaf memurluğuna rağbeti artırmak ve işi bilen çalışanları kazanmaktır. (Ergin, 1942, 1265).

Evkaf işlerini düzene sokmak ve iyileştirmek için mevcut memur, müstahdem, kâtip ile memurlar ve dışarıdan talep edecek bir kısım talebe alınarak şer’î hukuku bilen, vakıf işlerini öğrenmiş, vakıfları idare edebilecek ve vakfın hukukunu korumaya gücü olan memurlar yetiştirmek için 27 Nisan 1327 (10 Mayıs 1911) tarihli kanuna göre bir Evkaf Mektebi açılmıştır (Ergin, 1942, 1265; Koçer, 1991,215; Ergün, 1996, 256). Kanuna göre Evkaf Mektebi”nin kuruluş amacı, “*evkaf işlerinin tanzim ve islahı için mevcut ve müstahdem kâtip ve memurlarla dışarıdan isteyenlerden bir kısım talebe alınarak ahkâm-ı şer’iyye-i vakfiye ile kavanin ve muamelat-ı vakfiyeye aşina ilmî ve ameli bir surette işa yapmaya ve vakfın hukukunu korumaya yönelik memurlar yetiştirmektir.*” (Evkaf Nezareti Tarihi, 231; Ergin, 1942, 1265) şeklinde ifade edilmiştir.

Evkaf Mektebi’nin işleyişine yönelik kanun maddeleri ise şu şekildedir;

“Madde 1: Nezaret müstahdem-i hâzırasıyla bi’l imtihan isbât-ı ehliyet edenlere mahsus olmak ve yevmi iki saat itibariyle müddet-i tedrisiye şimdilik bir seneye münhasır bulunmak üzere evkaf nezaretinde bir mekteb-i evkaf tesis olunmuştur.

Madde 2: Müretteb olan dürûsun mualliminine beher ders saati için ita edilecek ellişer kuruş ücret ile masarif-i tesisiye ve idare ve saire için muktezi senevi muktezi 40 bin kuruş 327 senesi evkaf bütçesindeki fazla-i varidattan tesviye olunacaktır.

Madde 3: Talebenin suret-i kabulüyle mektebin idare-i dâhiliyesi nezaretçe talimatname-i mahsus ile temin olunacaktır.

Madde 4: İşbu kanunun icrayı ahkâmına evkaf nazırı memurdur. 11 CA sene 1329/ 27 Nisan sene 1327” (BOA, İ.MLU, 615, 11 CA 329; Takvim-i Vekayi, numara 833, üçüncü sene, 28 CA 1329/ 14 Mayıs 1327; “Mekteb-i Evkaf Hakkında Kanun”, Düstur, c.3, 27 Nisan 1327/1911/11 CA 1329, 367, n.123).

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

Mekteb-i Evkaf'ta Evkaf Nezareti büro personelinin yetkinliğini geliştirmeye yönelik derslerin verilmesi planlanmıştır. Evkafa dair fıkhi meselelerin detaylıca öğretilmesi zaruri olduğundan temel ders "Ahkâm-ı Evkaf"tır. Evkaf muamelelerinde zamanla meydana gelen değişim ve yeniliklerin yansıması ile oluşturulan kanun ve nizamlar da "Nizamât-ı Evkaf" adı altında okutulacaktır. Her memur için de umumi kanunların ahkâmı, idare teşkilatı ve hukukun kısımlarına dair malumat vermek üzere "Malumât-ı Hukukiye ve Kanuniye" başlığında genel bir dersin verilmesi de zaruri görülmüştür. Evkaf memuru vazifesi itibarıyla iktisatla yakından alakadardır ve dolayısıyla gelişen iktisat ilminin evkaf şubelerine tesiri de dikkate alınarak memurların ilm-i iktisat hakkında bilgi sahibi olmaları da mesleklerinin icabındandır. Gelir-gider işlemleriyle ilgilenen her kurum çalışanlarının hesap ve defter usulüne hâkim olması gerekli olduğundan Evkaf Mektebi derslerinden birisi de "Hesap ve Usul-i Defteri"dir. "Kitabet-i Resmîye" de her memurun resmi yazı usullerine vâkıf olması için gerekli görülen bir derstir. Evkaf Mektebi'nde okutulan dersler: Ahkâm-ı Evkaf, nizamât-ı evkaf, malumât-ı hukukiye ve kanuniye, arazi kanunu, malumât-ı iktisadiye, usul-i defteri ve muhasebe-i umumiye, hesap ve kitabettir (Ergin, 1942, 1267-1268).

Evkaf Mektebinin açılmasını sağlayan 10 Mayıs 1911 tarihli kanuna göre mektebin eğitiminin yalnızca evkafın işleyişine yönelik olacak şekilde günlük iki saat ders verilmesi ve eğitim süresinin bir yıl olması planlanmıştır. Eğitim süresine "şimdilik bir sene" kaydı ibaresi düşülürken mektebe devam edeceklerin gelişimleri doğrultusunda sürenin uzatılmasına açık kapı bırakıldığı görülür. Okulun eğitim süresi bir yıl olmakla birlikte idadi mezunu olmayan öğrencilerin bazı dersleri kavrayamamaları üzerine bir hazırlık sınıfı tesis edilmiş ve okulun eğitim süresi iki yıla çıkarılmıştır (Ergin, 1942,1268; Ergün, 1996,257). Ders öğretmenlerine ise her ders saati için elverişli ücret verilecekti. Öğrencilerin okula kabulünden okul idaresi sorumluydu ("Mekteb-i Evkaf Hakkında Kanun", Düstur, II. Tertip, C.III, Dersaadet 1330, 367; Ergin, 1942, 1266).

Evkaf Mektebi, yıllık kırk öğrenci almakla birlikte bunun otuz tanesi Evkaf Nezareti'nde görevli memurlardı. Geriye kalan on kişi ise dışarıdan olup sınavda başarılı olması halinde okula kaydı yapılmıştır. (Ergin, 1942,1268). Evkaf Mektebi'nden ilk şahadetname alanlar 1911 senesi sonunda idadi derecesinde tahsilini tamamlayarak mezun olmuştur. Öğrencilere mezuniyet belgesi verilirken okul müdürü Cemil Bey'in mezuniyet konuşmasında, 17 aylık bir süreçte mektebin hedeflenen amaca ulaştığı ve harcanan emeğin boşa gitmediğini ifade etmiştir. Devamında mektepten 9 kişi üst derecede, 9 kişi üste düzeye yakın derecede mezuniyete hak kazanmıştır. Öğrencilerden 3 kişi ikmale kalırken, 3 kişi de terfi hakkı elde edememiştir, 2 kişi ise sağlık sorunları sebebiyle mektebe devam edemeyerek mektebi bırakırken, dışarıdan eğitime kabul edilen 3 kişi de sağlık sorunları sebebiyle tahsillerini uzatmışlardır. 2 kişi ise gerçek-

leştirilen sınavlara katılmamıştır. Mektebe devam edenlerden 6 kişi tahsil zarfında terfi edilirken, birinciler 1000 kuruş maaşlı memuriyete hak kazanmışlardır (Ergin, 1942, 1269).

Toplam 40 kişiden oluşan sınıf mevcudunun sonuçlarıyla ilgili dağılım şu şekilde olmuştur: (Ergün, 1996, 256).

Tablo 1

Evkaf Mektebi Mezuniyet Sayıları

Diploma Alanlar	27
İkmale Kalanlar	3
Sınıfta Kalanlar	3
Sınava Girmeyenler	2
Öğretimi Terk Edenler	5
Toplam	40

1911 yılında Evkaf Nezaretine memur yetiştirmek için kurulmuş olan Evkaf Mektebi 1912 yılı ortalarına doğru, Balkan Savaşı'nın çıkması nedeniyle öğrencilerin çoğunun savaşa katılmasından dolayı kapatılmıştır. 1913 yılında tekrar açılan Evkaf Mektebi'ne önce hazırlık sınıfına kayıt ile eğitimine devam etmiş olanlar da ikinci sınıfta bir sene eğitim alarak 1914 yılında diplomalarını almışlardır (Ergin, 1942, 1270). 1914 yılında mektepten yirmi beş öğrenci mezun olmuştur (Ergün, 1996, 256). Ancak 1914 yılında çıkmış olan I. Dünya Savaşı üzerine mektep tekrar açılmamak üzere kapatılmıştır. Mektepten mezun olan evkaf memurlarına münhallerde, terfide ve dışarıdan mektebe alınmış olanlara da memur alımında ve terfilerde öncelik hakkı tanınmıştır. Sınıf birincilerine doğrudan Vilayet Evkaf Müdürlüğü görevi verilmiştir (Ergin, 1942, 1270-1271).

Sonuç

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte canlanan siyasi yaşantı içinde eğitim meselesi de önemli bir yer tutarken, bu dönemde eğitimle ilgili sorunlar da siyasal gündemde tartışılan konulardan olmuş ve milli bir eğitim kurulmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde sıbyan mekteplerinden üniversiteye kadar pek çok eğitim kademesinde yeni okullar açılmış ve mevcut okullarının ıslah çalışmalarına devam edilmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi pek çok meslekî ve teknik eğitim okullarının ve memur mekteplerinin açıldığı bir dönem olmuştur. Devrin memur, işçi ve nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak üzere farklı alanlarda meslekî ve teknik eğitim okulları faaliyete geçmiştir. Bu bağlamda yeni açılan meslekî ve teknik eğitim okullarının ilk öğrencileri, genel olarak okulun alanıyla ilgili devlet işlerinde çalışanlardan seçilmiş-

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

tır. Meslekî ve teknik eğitim okulları sadece devlet memurluklarına yönelik açılmamıştır. Sağlık, ulaşım, hayvancılık, mühendislik, sanat, belediye işleri ve güvenlik gibi alanlarla ilgili okullar da açılmıştır.

1908 inkılabı sonrasında Osmanlı Devleti'nin idari mekanizmasının her parçasında hareketlenmeler olurken, yeniliklere de başvurulmuştur. Evkaf Nezareti de değişim ve yeniliklerin gerçekleştirildiği kurumların başında gelmiştir. Modernleşen, yeni kanun ve hükümlerle yenilenen bir kurumun, söz konusu değişimi anlayabilecek, idare edebilecek ve işletebilecek personele ihtiyacı vardır. Ancak bu ihtiyaç kapsamlı olsa dahi “acil” olduğundan kısa vadeli çözümleri zorunlu kılmıştır. Evkaf Nezareti, sorumluluk alanı oldukça geniş olmasının yanında personelinin icra ettikleri vazife itibarıyla iktisat ve hukuk gibi spesifik ve girift alanlarda uzmanlaşmasına ihtiyaç duyan bir kurumdur. Evkaf Mektebi, “mektep” kelimesinin sadece “tedris yapılan yer” manası düşünülerek verilmiş olup örgün eğitim kurumları olarak düşünülmemiştir. “Mektep”ten kasıt, bir grubun eğitim aldığı mekanizmadır. Evkaf Mektebi, tatbiki bir hizmet içi eğitimdir.

Dönemin diğer kurumlarında olduğu gibi Evkaf Nezaretinin de ihtiyaçlarına yönelik dönemin önde gelen isimleri (Hayri Efendi, Münir Efendi) değişen/yenileşen/intizam verilen vakıf meseleleri ve müesseselerinin nizamını işler hale getirecek eğitimli personelin yetiştirilme meselelerinde öncü olmuştur. Nihayetinde Evkaf işlerini düzene sokmak ve iyileştirmek için mevcut memur, müstahdem kâtip ve memurlar ve dışarıdan talep edecek bir kısım talebe alınarak İslami kuralları bilen, vakıf işlerini öğrenmiş, vakıfları idare edebilecek ve vakfın hukukunu korumaya gücü olan memurlar yetiştirmek için “Evkaf Mektebi” açılmıştır.

Evkaf mektebinin kuruluş sürecinde dönemin meclisinde, mektebin eğitim merkezi yani uygulama kursu mu yoksa bir eğitim kurumu (Mektep) şeklinde mi açılmasının uygun olacağı tartışılırken, mektep olarak açılacaksa bunun süresinin ne kadar olacağı, bu mektepte kimlerin görev yapacağı ve maaşların ne kadar olması gerektiği tartışılmıştır. Bütün bunların cevabı yine dönemin meclisinde bulunan mebuslarca tartışılarak karara bağlanmıştır. Bu bağlamda Evkaf memurluğuna rağbeti artırmak ve işi bilen çalışanları kazanmak için açılan mektebin eğitiminin yalnızca evkafın işleyişine yönelik olacak şekilde günlük iki saat ders verilmesi ve eğitim süresinin bir yıl olması planlanmıştır. Eğitim süresine “şimdilik bir sene” kaydı ibaresi düşünülürken mektebe devam edeceklerin gelişimleri doğrultusunda sürenin uzatılmasına açık kapı bırakıldığı görülür. Ancak okulun eğitim süresi bir yıl olmakla birlikte idadi mezunu olmayan öğrencilerin bazı dersleri kavrayamamaları üzerine bir hazırlık sınıfı tesis edilmiş ve okulun eğitim süresi iki yıla çıkarılmıştır. Okulda eğitim verecek öğretmenler için ise her ders saati için maaş verilmiştir. Öğrencilerin okula kabulünden ise okul idaresinin

sorumlu tutulmuştur. Ancak Evkaf Mektebin 'de eğitim 17 ay gibi kısa bir süre devam edebilmiştir. Bu durum mektepte beklenen yetkin kişi sayısına ulaşılamamasına sebep olmuştur. 1912 yılı ortalarında Balkan Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte mektepteki öğrencilerin çoğunun savaşa katılması ve Evkaf Mektebinin kapatılmasına neden olmuştur. 1913'te mektep tekrar açılmış olsa da 1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı mektebin bir daha açılmamak üzere kapatılmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak, II. Meşrutiyet dönemi, o zamanın siyasi ve ekonomik koşullarında eğitime oldukça önem verilen, kültürel alanda yaşanan canlılığın eğitimi olumlu yönde etkilediği bir dönem olmuştur. Evkaf işlerini düzene sokmak ve iyileştirmek için açılmış olan Evkaf Mektebi'nin ömrü kısa da olsa döneminde alanına önemli faydalar sağlamıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in bir geçiş dönemi olması, siyasî, ekonomik sıkıntılar ve savaş süreci bu dönemde çabaların tam olarak sonuç vermesini engellemiştir.

Kaynakça

- Akiba, J. (2018). Shari'a judges in the Ottoman nizamiye courts, 1864-1908. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 51 (51). 209-237.
- Akyüz, Y. (2009). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi.
- Ergin, O. (1942). *Türkiye maarif tarihi*, Cilt 4. Osmanbey Matbaası.
- Ergün, M. (1996). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908 – 1914)*. Ocak Yayınları.
- Hatemi, H. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyete Vakıf*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt II, 1658-1678.
- Kansu, N. A. (2006). *Türkiye eğitim tarihi*, Haz. Levent Eraslan, Umut Karadoğan, Nobel Yayınları.
- Karal, E. Z. (1985). *Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt II, 314-332.
- Kiel, M. (2000). *İpek*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 22, 366-368.
- Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi (1773 – 1923)*, MEB Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad. (2005). *İslam ve Türk hukuk tarihi araştırmaları ve vakıf müessesesi*, Akçağ Yayınları.
- Lewis, B. (2014). *Modern Türkiye'nin doğuşu* (Boğaç Babür Turna, Çev.). Arkadaş Yayınları.
- Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi. (1911). Devre:1, Cilt: 2, İçtima Senesi 3, Ellisekizinci İnikad, 25 Nisan 1327 Pazartesi.

II. Meşrutiyet Döneminde Mesleki Okullara Örnek Evkaf Mektebi

- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (1911b), *Muvazene Encümeni Mazbatası*, Devre 1, Cilt 5, İçtima Senesi 3, Seksenbeşinci İnikad, 12 Nisan 1327.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (1911a). Devre 1, Cilt 4, İçtima Senesi 3, Altmışbirinci İnikad, 7 Mart 1327.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi. (1911b). Devre 1, Cilt 5, İçtima Senesi 3, Seksenbeşinci İnikad, 12 Nisan 1327 Salı.
- Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi. (1911c). Devre 1, Cilt 6, İçtima Senesi 3, Doksanüçüncü İnikad, 25 Nisan 1327.
- Mekteb-i Evkaf Hakkında Kanun*, Düstur, Cilt III, 27 Nisan 1327/1911/11 CA 1329.
- Mekteb-i Evkaf Hakkında Kanun*, Düstur, II. Tertip, C.III, Dersaadet 1330.
- Öztürk, N. (1995a). *Evkâf-ı Hümayun Nezâreti*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11. Cilt, 521-524.
- Öztürk, N. (1995b). *Türk yenileşme tarihi çerçevesinde vakıf müessesesi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, İ. (1993). *Çankırı*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 8, 216-218.
- Takvim-i Vekayi, Numara 833, Üçüncü Sene, 28 CA 1329/ 14 Mayıs 1327.
- Tanin, 3. Sene, Sayı 924, 28 RA 1329/17 Mart 1327/30 Mart 1911.
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim ve bilgi üretimi sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tekeli, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e eğitim sistemindeki değişimler*, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt. 2, 456-475.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye için eğitim yazıları*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tural, E. (2008). II. Meşrutiyet Dönemi'nde Evkaf-ı Hümayun Nezaretinde bürokratik reform. *Vakıflar Dergisi*, XXXI, 205-225.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *BOA* (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), Y.E.E. 112-11, H. 06.04.1327.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, *BOA*, İ.MLU, 615, 11 CA 329.
- Yurdakul, İ. (2019). *Mekteb-i Nüvvâb*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 3. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ek-2 Cildi, 240-241.